

Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen
Tjänsteskrivelse till kulturnämnden

Datum:
2023-09-13

Diarienummer:
KTN-2023-00417

Handläggare:
Ella Tuononen, Helena Westin

Samrådsyttrande över detaljplan för Uppsala spårvagnsdepå, Del av Nántuna 2:39 och Nántuna 3:13 mfl

Förslag till beslut

Kulturnämnden beslutar

1. **att** till plan- och byggnadsnämnden avge upprättat samrådsyttrande avseende detaljplan för Uppsala spårvagnsdepå, Del av Nántuna 2:39 och Nántuna 3:13 mfl.

Ärendet

Kulturnämnden har möjlighet att lämna synpunkter på detaljplan för Uppsala spårvagnsdepå, Del av Nántuna 2:39 och Nántuna 3:13 m fl i samrådsskede 8 juni–8 september 2023. Förlängd svarstid har beviljats till 29 september 2023.

Beredning

Ärendet har beretts av avdelningen Konst och kulturarv inom Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen.

Föredragning

Detaljplanen syftar till att möjliggöra en spårvagnsdepå för försörjning av spårbunden kollektivtrafik mellan Uppsala centralstation och den planerade järnvägsstationen i Bergsbrunna (Uppsala södra). Detaljplanen reglerar angränsande allmän plats och ska säkerställa att detaljplanen vid ett genomförande inte orsakar påtaglig skada på angränsande riksintresse för kulturmiljövården.

Planområdet ligger i stadsdelen Nántuna, fem kilometer söder om centrala Uppsala. Området är beläget väster om väg 255 och norr om den tidigare deponin Sävja Gökarbotippen. Planområdet befinner sig mellan Fyrisåns jordbrukslandskap med

höga kultur- och naturvärden i väster och en planerad stadsbebyggelse i öster. I norr angränsar området till åkermark och i syd till skogsmark. I anslutning till planområdet finns bostadsbebyggelse i två till tre våningar som avgränsas av skog. I dag utgörs planområdet av en skogsblått som främst används som rekreationsområde av boende i området.

Spårvagnsdepån är en förutsättning för ett fungerande spårvagns nät i Uppsala och ska användas för parkering och underhåll av spårvagnar. Depåområdet kommer att innefatta olika slags funktionsbyggnader. Planen reglerar även användningen av angränsande allmän platsmark. Till största del består detaljplanen av kvartersmark med användningsbestämmelsen spårvagnsdepå. Förutom själva depån möjliggörs även slänter, stödmurar och byggnader för spårvägens strömförsörjning. I anslutning till depån innefattar planområdet allmän platsmark som kan användas till park med dagvattendam samt planlagt skogsområde. Mindre områden är planlagda som GATA.

Planområdet för spårvagnsdepån omfattas av den *Fördjupade översiktsplanen för de Sydöstra stadsdelarna* (antagen 2021). Enligt den fördjupade översiktsplanen tillkommer ny bebyggelse intill depåområdet i öst som ska koppla samman befintlig bebyggelse och infrastruktur med det nya stadsstråket och spårvägen.

Kulturarv

I anslutning till detaljplanearbetet har en kulturmiljöutredning och konsekvensbedömning tagits fram (Norconsult 2023). Utredningen redogör för planområdets värde och betydelse för kulturarv på platsen. Planområdets betydelse för riksintresset för kulturmiljövården och landskapsbildsskyddet analyseras också.

Riksintresse för kulturmiljövården Uppsala stad (C 40 A) sträcker sig på östra sidan av Fyrisån från Kungsängens gård i norr till Nántuna i söder och omfattar delar av planområdet. Delar av planområdet omfattas även av den kommunala kulturmiljön Uppsala (U20), som sträcker sig längre österut och täcker in en större del av planområdet. Uppsala stads ställning som riksintresseområde presenteras genom fyra teman: *centralmakten, domkyrkostaden, lärdomsstaden* och *stadens struktur*.

Fyrisåns dalgång är belagt med landskapsbildsskydd. Landskapsbildsskydd finns till för att skydda värdet av framför allt den visuella upplevelsen av ett landskap. Nedan sammanfattas beskrivningar av kulturarv och -miljöer som finns inom och i anslutning till planområdet.

Kulturarv i anslutning till planområdet

De viktigaste kulturhistoriska värdena finns i anslutning till planområdet. Området kring Fyrisån ligger på en historiskt betydelsefull plats som utgjort inloppet från Mälaren till Gamla Uppsalas hamn. Redan under yngre järnålder var Uppsalaområdet ett maktcentrum med en särskild ställning i östra Mellansverige. I dag präglas landskapet av odlingsmark som sedan medeltiden tillhört kronan. I kulturmiljöutredningen (s 29) identifieras flera uttryck för riksintresset. Dessa sammanfattas tillsammans med övriga kulturarv och miljöer nedan.

- Nántuna och Ultuna var viktiga administrativa enheter i Uppsalaområdet under förhistorisk tid och från medeltiden har de haft en koppling till kronan. Planområdet utgjorde tidigare utmark till Nántuna by. Av Nántuna by kvarstår i dag två mangårdsbyggnader med tillhörande ekonomibygnader. Gårdarnas

lägen kan härledas till 1640-talet. Flera av byggnaderna är välbevarade och av hög ålder. De är representanter för kronogodsens som förutsättning för Uppsalas framväxt och har därigenom en koppling till riksintresset genom temat *centralmakten*.

- I Ultuna återfinns flera uttryck för riksintresset. Landskapet kring Ultuna kungsgård är ett uttryck för *centralmakten*. Ultuna lantbruksinstitut är en representant för *lärdomsstaden* Uppsala och uttrycks bland annat genom områdets tidstypiska institutionsbebyggelse i parkmiljö.
- Fyrisåns dalgång omfattas av landskapsbildskydd. Kulturlandskapet som planområdet ligger i visar på en lång kontinuitet bakåt i tiden. Själva planområdet ligger på en moränhöjd som utgör en viktig visuell avgränsning för Fyrisåns dalgång.
- Från Nántunas öppna odlingslandskap är vyerna mot Uppsalas stadskärna goda. I kulturmiljöutredningen konstateras att de vida vyerna ger skäl för beskrivningen av Uppsala som "staden på slätten". Landskapet som omger planområdet präglas av öppna odlingsmarker som tillhört kronan sedan medeltiden. Siktlinjerna mot staden understryker odlingsmarkernas historiska koppling till *centralmakten* som en förutsättning för dess försörjning.

Kulturarv inom aktuellt planområde

Inom planområdet finns inga kända fornlämningar. I den västra delen av planområdet finns ett gränsmärke och en fossil åker. Dessa är klassificerade som "Övriga kulturhistoriska lämningar". I skogsbrynet mot norr finns fragmentariska lämningar av odlingsrösen och stenmurar med koppling till Nántunas äldre odlingslandskap. Lämningarna bedöms i kulturmiljöutredningen som svårtolkade.

Planområdets skogsridå utgör före detta utmark till kronans jordbruksegendomar. I kulturmiljöutredningen bedöms att den genom att avgränsa kronans jordbruksmark har en betydelse för möjligheten att avläsa riksintresset. Den sammantagna bedömningen är att planområdet har begränsade kulturhistoriska värden och att det saknar tydliga uttryck för riksintresset.

Planförslagets konsekvenser för kulturarvet

I detaljplanens miljökonsekvensbeskrivning görs bedömningen att planförslaget riskerar att påverka en miljö som har höga kulturhistoriska värden. Sammantaget bedöms planförslaget dock innebära små negativa effekter för kulturmiljön inklusive riksintresset för kulturmiljövård.

Planförslaget innebär att brukad skogsmark som historiskt utgjort utmark till Nántuna by tas i anspråk. Marknivåerna höjs för att anpassas efter spårvagndepåns behov. I planområdets norra skogslinje finns lämningar av odlingsrösen och stenmurar som troligtvis kommer behöva avlägsnas. Lämningarna bedöms i kulturmiljöutredningen som fragmentariska och svårtolkade, och har en begränsad betydelse för områdets läsbarhet. Genom att de avlägsnas går dock kulturhistoriska värden förlorade, vilket bedöms få negativa effekter för kulturmiljön. Den fossila åkerlämningen kommer inte att påverkas av planförslaget.

Detaljplanen har som syfte att säkerställa att den vid ett genomförande ej orsakar påtaglig skada på angränsande riksintresse för kulturmiljö genom att reglera byggnaders höjd och utformning inom kvartermarken. Skogsridån som avgränsar planområdet mot odlingsmarkerna och årummet bevaras. Anläggningen anpassas genom gestaltning för att minska de negativa effekter som ianspråktagandet av skogen för depåanläggningen innebär. Ambitionen är att anläggningen inte ska vara synlig från dalgångens landskapsrum. I konsekvensbeskrivningen bedöms att byggnadernas färgsättning och anläggningens belysning har betydelse för om anläggningen syns genom skogen. Gör den det bedöms det medföra små negativa effekter för kulturmiljön. Den visuella upplevelsen av landskapet och dess tidigare användning påverkas något.

Gestaltning

Planområdet befinner sig mellan kultur- och naturlandskapet mot Fyrisån i väster och en kommande stadsbebyggelse i öster. Depåområdet är en sluten anläggning som allmänheten inte har tillträde till, utan kommer av de flesta människor att upplevas utifrån och därmed i relation till kulturlandskapet och den kommande stadsmiljön. Utformningen av anläggningen behöver visa särskild hänsyn till dessa förutsättningar.

För spårvagnsdepån har ett gestaltungsprogram tagits fram (White arkitekter, & Rundquist 2023). Stor vikt läggs vid hur anläggningen ansluter till omkringliggande landskap och den kommande stadsbebyggelsen. Gestaltungsprogrammet är den gemensamma ambition som finns för gestaltningen av anläggningen nu och över tid. Gestaltungsprogrammet utgår från åtta överordnade gestaltungsprinciper. Principerna syftar till att depån utformas på ett sätt som fungerar för platsen samt att den tillför ett värde till platsen och den kommande sydöstra staden. Gestaltungsprinciperna beskrivs ingående i gestaltungsprogram och i planbeskrivning (s 14–16). Principerna och deras betydelse för kulturarvet sammanfattas kort nedan:

1. *Landskapsbildsskydd och tallskogens rekreativa värden.* Övergången mellan depåområde och dalgång fortsätter vara skogsbeklädd för att värna landskapsbilden och riksintresset för kulturmiljö. Byggnadshöjderna hålls nere.
2. *Möte mellan kulturlandskapet, stadsbebyggelse och kollektivtrafikboulevarden.* Genom en balans mellan insyn och avskärmning ska upplevelsen av depån bli positiv. Depåns möte med kollektivtrafikboulevarden i öster är särskilt viktigt. Anläggningen ska samspela med de lantliga omgivningarna samtidigt som den ska framträda som en samtida industrianläggning.
3. *Markmodellering och skalskydd.* Depåområdet ska upplevas som en integrerad del i omgivningen genom terränganpassning och materialval i stödmurar. Skalskydd i form av mur och/eller staket ska samspela utseendemässigt.
4. *Grönska och vatten.* Genom att stora delar av depåns yta görs grön ersätts en del av den vegetation som tas bort och några av naturmarkens funktioner återskapas.
5. *Belysning.* Belysningen ska vara välintegrerad och finstämd. Belysningens höjd över marken ska samspela med byggnadshöjder så att den ej blir synlig över skogen.
6. *Delar och helhet, byggnadsvolymer.* De olika byggnadernas funktion och identitet ska kunna särskiljas i byggnadernas gestaltning, exempelvis genom förskjutningar i höjd och skala. Målsättningen är att depåns byggnader ska upplevas lätta och luftiga i sin gestaltning och att skalan ska vara nedbruten.

7. *Fasadmaterial, kulörer och takmaterial.* Byggnadernas färgsättning ska passa in i landskapet, vara anpassad till omgivande natur och är inspirerad av kulturlandskapets bruksbyggnader. Även materialen på taken ska samspela med fasaderna och kulturlandskapen.
8. *Konst.* Konst är en del av den gestaltade helheten och ska utföras i samverkan med övriga gestaltungsprinciper.

Offentlig konst

Konstnärlig gestaltning är en central del av platsskapandet i den nya stadsdelen. Konst är en av åtta gestaltungsprinciper för spårvagnsdepån. Den är del av den gestaltade helheten och ska samspela med övriga gestaltungsprinciper. I detaljplaneförslaget beskrivs att konstnärligt arbete fokuserat på skalskydd och stödmur kan förstärka platsens identitet och bidra med tydlig läsbarhet från utsidan.

Under hösten 2023 tar Uppsala kommun och Region Uppsala i samråd med Statens konstråd fram ett gemensamt konstprogram som beskriver ansvar, platser och tematik för konstnärlig gestaltning samt redovisar behov, förutsättningar och möjligheter. Konstprogrammet kopplar arbetet med den offentliga konsten till respektive fördjupade gestaltungsprogram för spårväg och spårvagnsdepå. I arbetet med den offentliga konsten för spårvägen kommer invånare göras delaktiga, framför allt handlar det om dialoger i olika stadier av processen.

Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningens bedömning

Planområdet är en del av en miljö med stora kulturhistoriska värden och med flera uttryck för riksintresset för kulturmiljövården, Uppsala stad C 40 A. Beträffande de fragmentariska lämningarna i planområdets norra del gör Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen bedömningen att de har begränsade kulturhistoriska värden.

Planområdets läge mellan Fyrisåns kultur- och naturlandskap i väster och den planerade stadsbebyggelsen i öster ställer höga krav på spårvagnsdepåns utformning. Ett väl fungerande samspel mellan samtliga gestaltade delar är avgörande för att skapa en attraktiv upplevelse av spårvagnsdepån. Spårvagnsdepån kommer inte att vara en offentligt tillgänglig miljö, utan kommer av de flesta människor att upplevas utifrån och därmed i relation till kulturlandskapet och den kommande stadsmiljön. Den visuella relationen mellan spårvagnsdepån och kulturlandskapet och mellan spårvagnsdepån och den nya stadsbebyggelsen är därför viktig. Väl gestaltade miljöer med konstnärliga inslag visar omsorg om människorna som rör sig där samt bidrar till upplevd trivsel och trygghet.

Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen är positiv till att detaljplaneförslaget lägger stor vikt vid hur spårvagnsdepån möter omgivningarna, men vill understryka att den slutliga påverkan på kulturmiljö och riksintresse är avhängig hur synlig anläggningen blir genom den bevarade skogsridån. Förvaltningen vill betona att den visuella upplevelsen av kulturlandskapet som uttrycks i riksintressebeskrivningarna är viktig att värna om. Under förutsättning att planförslagets visuella påverkan i landskapsrummet minimeras, instämmer förvaltningen i bedömningen att planförslaget innebär små negativa effekter för kulturmiljön och riksintresset.

Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen vill förtydliga att konstens inriktning och utformning främst preciseras genom konstprogram som är bärande styrdokument för projektet. Utformningen av möjliga ytor och platser för konst (exempelvis väggar,

stödmurar och skalskydd) bör ske i dialog med konstnär/konstnärer i ett tidigt skede. Förvaltningen anser att detaljplanens illustrationer av förslagen på utformning av staket och stödmurar kan vara att missvisande då de riskerar att förutbestämma bland annat färg och form. Detaljplanen bör tydligare påpeka att illustrationerna är arkitektens visualisering.

Ekonomiska konsekvenser

Region Uppsala ansvarar för byggandet och driften av spårvagnsdepån, och därmed för den konstnärliga gestaltningen. Planförslaget innebär inga ekonomiska konsekvenser för kulturnämnden.

Beslutsunderlag

- Tjänsteskrivelse daterad den 13 september 2023
- Bilaga 1, Förslag till samrådsyttrande över detaljplan för Uppsala spårvagnsdepå, Del av Nåntuna 2:39 och Nåntuna 3:13 mfl
- Planhandlingar finns att hämta på: [Uppsala spårvagnsdepå, Del av Nåntuna 2:39 och Nåntuna 3:13 mfl - Uppsala kommun](#)

Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen

Sten Bernhardsson
Förvaltningsdirektör

Kulturnämnden
YttrandePlan- och byggnadsnämnden
Ert diarienummer: PBN 2021-003915

Samrådsyttrande över detaljplan för Uppsala spårvagnsdepå, Del av Nántuna 2:39 och Nántuna 3:13 mfl

Kulturnämnden har möjlighet att lämna synpunkter på detaljplan för Uppsala spårvagnsdepå, Del av Nántuna 2:39 och Nántuna 3:13 mfl i samrådsskede 8 juni–8 september 2023. Förlängd svarstid har beviljats till 29 september 2023.

Planområdet är en del av en miljö med stora kulturhistoriska värden och med flera uttryck för riksintresset för kulturmiljövården, Uppsala stad C 40 A. Beträffande de fragmentariska lämningarna i planområdets norra del instämmer kulturnämnden i bedömningen att de har begränsade kulturhistoriska värden. De viktigaste kulturhistoriska värdena finns i anslutning till planområdet.

Spårvagnsdepåns läge mellan Fyrisåns kultur- och naturlandskap i väster och den planerade stadsbebyggelsen i öster ställer höga krav på områdets utformning. Ett väl fungerande samspel mellan samtliga gestaltade delar är avgörande för att skapa en attraktiv upplevelse av spårvagnsdepån. Spårvagnsdepån kommer inte att vara en offentligt tillgänglig miljö, utan kommer av de flesta människor att upplevas utifrån och därmed i relation till kulturlandskapet och den kommande stadsmiljön. Den visuella relationen mellan spårvagnsdepån och kulturlandskapet och mellan spårvagnsdepån och den nya stadsbebyggelsen är därför viktig. Väl gestaltade miljöer med konstnärliga inslag visar omsorg om människorna som rör sig där samt bidrar till upplevd trivsel och trygghet.

Genom variation i byggnadsvolymer samt medvetna material- och kulörval minskar spårvagnsdepåns påverkan på kulturarv i området. Kulturnämnden är positiv till att detaljplaneförslaget lägger stor vikt vid hur spårvagnsdepån möter omgivningarna, men vill understryka att den slutliga påverkan på kulturmiljö och riksintresse är avhängig hur synlig anläggningen blir genom den bevarade skogsridån. Under förutsättning att planförslagets visuella påverkan i landskapsrummet minimeras, instämmer kulturnämnden i bedömningen att planförslaget innebär små negativa effekter för kulturmiljön och riksintresset.

Konstnärlig gestaltning är en central del av platsskapandet i den nya stadsdelen. Konst är en av åtta gestaltungsprinciper för spårvagnsdepån. Den är del av den gestaltade helheten och ska samspela med övriga gestaltungsprinciper. I detaljplaneförslaget beskrivs att konstnärligt arbete fokuserat på skalskydd och stödmur kan förstärka

platsens identitet och bidra med tydlig läsbarhet från utsidan. Kulturnämnden vill förtydliga att konstens inriktning och utformning främst preciseras genom konstprogram som är bärande styrdokument för projektet. Utformningen av möjliga ytor och platser för konst (exempelvis väggar, stödmurar och skalskydd) bör ske i dialog med konstnär/konstnärer i ett tidigt skede. Kulturnämnden anser att detaljplanens illustrationer av förslagen på utformning av staket och stödmurar kan vara missvisande då de riskerar att förutbestämma bland annat färg och form. Detaljplanen bör tydligare påpeka att illustrationerna är arkitektens visualisering.

Under hösten 2023 tar Uppsala kommun och Region Uppsala i samråd med Statens konstråd fram ett gemensamt konstprogram som beskriver ansvar, platser och tematik för konstnärlig gestaltning samt som redovisar behov, förutsättningar och möjligheter. Konstprogrammet kopplar arbetet med den offentliga konsten till respektive fördjupade gestaltningsprogram för spårväg och spårvagnsdepå. I arbetet med den offentliga konsten för spårvägen kommer invånare göras delaktiga, framför allt handlar det om dialoger i olika stadier av processen.

Kulturnämnden

Linda Eskilsson
Ordförande

Klara Eklund
Nämndsekreterare